

Bildbang

Lärohandledning

2. Läskigt!

Om programserien

Tv-serien Bildbang består av fyra avsnitt, om vardera 15 minuter, som kretsar kring både de intryck bilder gör på oss och kring skapande av bilder. Bildbangs målgrupp är 9-åriga barn, men programmen kan passa såväl yngre som äldre.

Skapande och analys går hand i hand i programmen. I varje avsnitt finns en workshop där ett barn skapar tillsammans med en vuxen bildkonstnär och får konkreta tips på material, teknik och metoder för att komma vidare i sitt lärande. Varje avsnitt innehåller konsthistoria och medie- och informationskunskap inom bildämnet.

Om de fyra avsnitten

De fyra avsnitten har teman efter känslor som bilder och filmer kan väcka – snyggt, läskigt, proffsigt och bildbevis. I varje avsnitt finns en inledning som luras och i slutet får vi veta vilka knep som användes för att lura tittaren. Tanken är inte att man ska göra samma sak i klassrummet, utan att visa vanliga trix som används inom film, foto och tv. I varje program finns även en workshop där barnen som medverkar får vara delaktiga i skapande.

LÄRANDEMÅL FÖR RESPEKTIVE AVSNITT

Avsnitt 1: Snyggt!

Att lära sig tre saker som höjer kvaliteten på bilder i foto och film:

- Sätta ljus på ett enkelt sätt.
- Filma medvetet, med variation av täta bilder och vida bilder.
- Filma medvetet, med val av olika bildvinklar.

Del 2: Läskigt!

Att göra bildmanus och uppmärksamma dramaturgi i termer av vändpunkter och överraskningar.

Del 3: Proffsigt!

- Att måla skuggor och ljus genom att betrakta hur något ser ut.
- Att skissa utan krav på resultat, för att komma loss och våga.

Del 4: Bildbevis!

Bildens syfte:

- Att bilder har olika syften.
- Att olika bilder väcker olika känslor.

Vanliga syften är att skapa behagliga känslor, eller att väcka oro och obehag.

Källkritik av bilder:

- Att ställa frågor om bilden med hjälp av frågeorden: *Vem? Var? När? Varför? och Hur?*

Syfte och mål

Barn skapar idag bilder på många sätt, i skolan och på fritiden. De filmar, fotar, ritar, målar och publicerar även bilder genom sociala medier. De är både skapare av bilder och exponerade för bilder i en omfattning som tidigare generationer inte har varit. Lärandemålen för programserien handlar om att utveckla barnens hantverkskunnande och deras visuella läskunnighet. Bildbang tar upp att måla, rita, filma och fotografera. Syftet med programserien är att

- ge inspiration till att skapa
- ge konkreta kunskaper om bildskapande
- ge verktyg för bildanalys och bildkritiskt tänkande.

Utgångspunkten för serien är att man lär sig att analysera genom att skapa – och att man lär sig att skapa genom att analysera. Seriens centrala begrepp är både bildanalytiska (tänka, prata) och hantverksmässiga (titta, göra, uppleva).

Ytterligare en grundpelare för serien handlar om barnsyn och kunskapssyn. Lärandet bygger på barnens nyfikenhet och egna drivkrafter. Att skapa är också att uttrycka sig, att utforska sina egna bildvärldar och vad det är man vill uttrycka. De estetiska ämnena tränar förmågan att värdera utan att rangordna, en grundläggande kompetens för allt lärande. Begrepp som ”rätt och fel” är underordnat pröva, leka, göra, utforska och reflektera.

KOPPLING TILL LGR11 I ÄMNET BILD, ÅRSKURS 1-3

Bildframställning

- Framställning av berättande bilder, till exempel sagobilder.
- Teckning, måleri, modellering och konstruktion.
- Fotografering och överföring av bilder med hjälp av datorprogram.

Redskap för bildframställning

- Olika element som bygger upp en bild: färg, form, linje, yta samt för- och bakgrund.
- Några verktyg för teckning, måleri, modellering, konstruktioner och fotografering och hur dessa benämns.
- Plana och formbara material, till exempel papper, lera, gips och naturmaterial och hur dessa kan användas i olika bildarbeten.

Bildanalys

- Informativa bilder, till exempel läroboksbilder och hur de är utformade och fungerar.
- Historiska och samtida bilder och vad bilderna berättar, till exempel dokumentära bilder från hemorten och konstbilder.

Konsthistoriska bilder

Kulturella referenser hör till vårt gemensamma arv. Diskussionen pågår ständigt inom både bild och litteratur om skolan borde förmedla en kanon, och hur den i så fall ska formuleras. Finns det ett antal böcker och konstverk som alla elever ska känna till? Risken finns att vi medvetet eller ej förmedlar normer som begränsar i stället för öppnar upp.

I serien visas bilder från alla kontinenter, gjorda under ett tidsspann på 17 000 år. I samtalen kring dessa bilder kan man närma sig frågor som:

1. Vad gör/har gjort att vissa bilder sprids över världen och betraktas som betydelsefulla?
2. Vad menas med att ett konstverk är bra?
3. Om man gör ett urval av bilder som ska representera värden som "god konst" – vad blir synliggjort och vad blir inte synliggjort?

Material & verktyg

FÖRSLAG PÅ MATERIAL OCH VERKTYG FÖR ATT MÅLA

- Akrylfärger / gouachefärger (eller annan flytande vattenbaserad färg)
- Papperstallrikar
- Lite tjockare pappbitar att använda som spatel
- Penslar av olika storlek
- Små skumgummirollers
- "Duttar" i skumgummi (runda med träskaft)
- Svamp alternativt ihopknölat hushållspapper att "dutta" med
- Billig pannå
- Uppspänd bomullsduk
- Föremål med enkla former och intressant struktur/yta, till exempel frukter och grönsaker

FÖRSLAG PÅ MATERIAL OCH VERKTYG FÖR ATT FOTA OCH FILMA

Det finns många sätt att fota och filma, från de allra enklaste till mer komplicerade. Gå igenom utrustning och välj verktyg som fungerar för er innan ni provar att filma och fota. Börja enkelt!

Val av kamera:

- I pads är utmärkta verktyg.
- Mobiler kan vara ett bra alternativ.
- Systemkameror erbjuder bra filmmöjligheter.

Om dator och hårddiskar:

- Från kamera till redigering: Testa flödet från kamera till dator så att det är smidigt att ladda upp det filmade materialet på en hårddisk.
- Kopiera och spara: Se över hur ni kan kopiera till en säkerhetsdisk som sparas så att materialet är backat när ni jobbar med det.

Om redigering:

- Det finns appar som man kan klippa i, ofta har eleverna själva koll på sådana.
- Det finns också olika demoversioner av klippprogram som man kan ladda ner till dator.
- Provklipp också! Lägg en stund på att pröva själv så du kan hjälpa eleverna när det är deras tur.
- Låt också eleverna testa att redigera lite innan ni börjar filma på allvar.

Bra material att ha när man ska fota och filma:

- Manuspapper med tomma rutor att skriva och rita i
- Rislampor
- Ficklampor
- Frigolit
- Tyger
- Utklädningskläder
- Peruker, masker, smink
- Greenscreen eller grönt tyg

Avsnitt 2 Läskigt!

Om avsnittet

I det här avsnittet får vi vara med när en läskig och rolig film planeras och genomförs. Avsnittet tar upp hur en berättelse blir till ett bildmanus och senare en filminspelning. Spänning, skräck, skrämmande bilder, dramaturgi, vändpunkter och överraskningar möter vi i avsnittet.

Lärandemål och centrala begrepp

Avsnittet tar upp några centrala begrepp för bildberättande. Här tillämpas de i filmmediet, men de är centrala i allt bildberättande. Man kan använda dessa begrepp inom en enda bild, inom serietecknande eller andra kombinationer av bilder, som triptyker. Det handlar om hur vi gör berättelser av bilder vi ser. Hur vi lägger ihop och läser bilder och tolkar dem, mer eller mindre medvetet.

Dramaturgi – vad händer i bilden? Finns det ett händelseförlopp? Vad kan ha hänt precis innan? Dramaturgi kan sammanfattas med nyckelord som början – mitten – slutet. Ett annat sätt att beskriva dramaturgi är när man känner ”hur ska det gå”. Om det är en ensam bild kan man tala om den dramaturgiska kurvan hos personen som tittar på bilden – ”först tänkte jag”, ”sedan undrade jag”, ”och sist kom jag fram till”.

Vändpunkt – i en bildberättelse finns ofta en överraskning, en så kallad vändpunkt. Precis som i en rolig historia eller en saga. Något som händer mot slutet som ger ett ”svar” på en ”fråga”.

Bildmanus är serierutor. De kallas också storyboards och visualiserar det som senare ska bli film. Bildmanuset är ett bra verktyg att använda när man planerar en film eller en serie. Vad ska tittaren tro och känna i början? Vad ska hända i mitten? Blir det en överraskning i slutet?

Att prata om före programmet

Väck intresse och engagemang genom att utgå från elevernas erfarenheter. Vad är läskigt i bilder? Vad är läskigt i film?

Arbetsförslag efter programmet

PRATA OM LURINGEN

Det här avsnittet börjar med att det är mörkt. Strax efter går Bruno för att hämta ett äpple och får en mur över sig med ett brak. I slutet av avsnittet får vi veta hur ”luringen” genomfördes. Förutsättningen för att det ska gå att luras med just detta trick är att

man flyttar kameran. Scenen där Bruno får en mur över sig har ljudeffekter men är i övrigt gjord utan specialeffekter. Effekten nås genom att klippa ihop samma händelse, filmad flera gånger, från olika vinklar.

Samtala om hur man kan klippa ihop – eller snarare klippa bort – delar av en film så att det ser ut som att något konstigt händer.

TESTA EN EGEN LURING

Följande övningar passar att göra i grupp. Varje grupp behöver en kamera att filma med. Inled med att prata om ljudeffekters betydelse. Ta gärna exemplet från avsnittet när Bruno kramas av gorillan och ljudeffekten är ljudet av en prutt, och hur det läskiga mattas av och blir mindre läskigt.

1. Filma någon som öppnar en dörr inifrån. Lägg därefter till en person som står bakom dörren, med handen för pannan, genom att klippa in personen. Lägg på ljudeffekter, en smäll, och någon som skriker "aaaj", så att det ser ut som att personen har fått dörren i huvudet.

Om man inte kan eller hinner lägga på ljudeffekter efteråt kan man tajma dörröppningen med att slå på dörren (utan att det syns i bild) och skrika samtidigt. Live-ljudeffekter är ofta roliga att försöka jobba fram och tajma.

2. Filma en person som tittar upp i luften och låtsas se något som faller ner på marken. Lägg på en ljudeffekt, en smäll. Filma sedan en person som ligger på marken med något stort ovanpå sig, till exempel en cykel eller en stol.

Utveckla filmen genom att lägga på olika sorters ljud för att se hur det påverkar hur man uppfattar klippet. Testa till exempel med ett visslande ljud under fallet, som ger en komisk effekt, eller läskig musik som ger motsatt effekt.

GÖR EN FILM

Följande övning passar att göra i grupp. Varje grupp behöver en kamera att filma med. Gruppen ska testa hur olika effekter och ljud påverkar hur man uppfattar en film.

1. Låt gruppen hitta på en enkel berättelse.
2. Be dem utveckla berättelsen med spännande vändpunkter och överraskningar.
3. Låt dem göra ett bildmanus av sin berättelse. Be dem berätta utan repliker. Bilderna ska berätta.
4. Filma utan ljud. Ta gärna om flera gånger per bild tills det blir enligt planeringen i bildmanuset.
5. Prata tillsammans om hur kan man förstärka sin film med musik och ljud.

6. Låt eleverna ljudlägga sin film så att filmen ger olika budskap, roligt, läskigt, spännande osv.

PRATA OM KONST SOM EN "HAPPENING"

Prata om vad skillnaden är mellan en vanlig händelse och en konsthändelse.

I det här avsnittet skjuter den franska konstnären Niki de Saint Phalle på tavlor. *Händelsen* var det viktiga – på engelska "happening" – vilket också blev en helt ny konstform.

En annan konstnär, brittiskan Tracey Emin, ställde ut sin obäddade säng på galleri. Är det konst? När folk såg sängen frågade de just det. Svaret på frågan är kanske: Ja, vad skulle det annars vara?

Vissa påpekade att "Det där skulle jag också ha kunnat göra." Då svarade Tracey att "Ja. Men jag gjorde det först." Tracey Emins säng såldes sedan för 26 miljoner.

Bilder i programmet att arbeta vidare med

Titta tillsammans på bilderna. Vad får ni för tankar? Vad ser ni? Kan det bli en berättelse av bilderna? Vad kan det vara som har hänt?

1. Francisco de Goya *Saturnus slukar en av sina söner*
 - Ta reda på vilken myt det är som ligger bakom målningen. Gör egna bilder till myten.
 - Hur skulle en film, som bygger på samma myt, kunna se ut?
2. Cecilia Gyllenhammar *Double Blind* (foto Stefan Bohlin)
 - *Double Blind* är ett dubbelt självporträtt. När det visades på en utställning (galleri Christian Larsen 2009) var det som en "happening". Konstnären gjöt skulpturen inför publiken. Men sedan försvann den. Under den sista utställningsveckan var allt man kunde se de stora vita gjutformarna som hade använts.
3. Ta fram bilden *Friheten på barrikaderna* av Eugène Delacroix från exempelvis wiki-commons. Titta på den. Vilka känslor och tankar ger bilden? Vad kan det bero på? Tror ni att konstnären hade ett budskap med sin bild?

LITTERATUR OCH LÄNKAR

Bildanalys

Moa Matthis & Joanna Rubin Dranger *Maktkritisk visuell läskunnighet*.

Karin Becker *Perspectives for the study of visual culture*. Nordic Studies in Education, 4, vol 24.

John Berger *Ways of seeing*.

Bo Bergström *Effektiv visuell kommunikation*.

David Gedin "Bildligt bokstavligt, bokstavligt bildligt" i *De tecknade seriernas språk*.

Gillian Rose *Visual methodologies*.

Susan Sontag *On Photography*.

Jack Werner *Jag skiter i att det är fejk, det är förjävligt ändå*.

Om filmberättande: *Every frame a painting*. Se YouTube.

Didaktorn

Ulf Dalquist, forskningsansvarig på Statens Medieråd, berättar om barns vanor på nätet och om vad vuxna tror att barn tycker är läskigt att titta på jämfört med vad barnen själva säger sig tycka är obehagligt. Han analyserar också vad man missar om man fokuserar enbart på källkritik när det gäller bilder och filmer. Se UR Skola, *Didaktorn*, avsnitt 86 "Kritik av källkritik".

KONSTHISTORIA OCH KONSTVETENSKAP

Smart history

På denna webbsida hittar du massor av konstbilder och pedagogiska resurser.

Wikicommons

Många äldre konstbilder är fria att ladda ner från wikicommons som också anger info om bilderna.

Barnsyn och bildpedagogiskt arbete med barn

Rob Barnes *Lära barn skapa*.

Marie Bendroth Karlsson & Tarja Karlsson Häikiö *Bild, konst och medier för yngre barn: kulturella redskap och pedagogiska perspektiv*.

Anders Carlsson & Thomas Koppfeldt *Visuell retorik*.

Johan Frid *Intro - bild: skapa, kommunicera, förstå*.

Karin Furness *Formulera*.

Astrid Hasselrot *Pedagogen & penseldraget: idébok till lärare, konstnärer och kulturinstitutioner om det skapande samarbetets möjligheter*.

Tove Jonstoj *Hundra sätt att förundras*.

Tove Jonstoj och Åsa Tolgraven: *Hundra sätt att tänka - om Reggio Emilias pedagogiska filosofi*

Bia Mankell *Bild och materialitet: om föreställningar, synsätt, material och uttryck i måleri, teckning och fotografi*.

Leif Strandberg *Vygotskij i praktiken. Bland plugghästar och fusklappar*.